5.3.2024

Arvoisa Eduskunnan suuren valiokunnan työjaosto,

Valiokunta on pyytänyt allekirjoittaneelta lausuntoa koskien Suomen avaintavoitteita EU-vaalikaudelle 2024-2029. Kiitän luottamuksesta ja annan seuraavan lausunnon koskien asiakirjaa *Valtioneuvoston selvitys: Suomen avaintavoitteet EU-vaalikaudelle 2024-2029* (https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/Lausunto/Sivut/YmVL_1+2024.aspx). Nostan esille joitakin asioita aluekehittämisen näkökulmasta. Suomen aluekehityksen tukeminen EU:n avulla on akuutti asia tulevalla viisivuotiskaudella eritoten talous-, teollisuus- ja turvallisuuspoliittisesta näkökulmasta. Suomen alueiden kehittäminen lisää Suomen ja EU:n taloudellista ja sosiaalista kestävyyttä sekä vahvistaa unionia turvallisuuspoliittisena kokonaisuutena.

Tausta: globalisaation laadullinen muuntautuminen

Globalisaatiossa on koronakriisin, Venäjän hyökkäyssodan sekä Kiinan ja Yhdysvaltain jännitteiden seurauksena käynnistynyt perusteellinen laadullinen muutos, jossa keskinäisriippuvaisuuksia kitketään ja jossa turvallisuus- ja geopolitiikka sijoittuvat tuotanto- ja arvoketjujen sisään. Tämä on jo johtanut niin sanottuun suuraluepolitiikkaan, jonka suoria ilmenemiä esimerkiksi EU:n ja Yhdysvaltain vähittäin kehittyvät teollisuuspolitiikat ovat. Samaan aikaan osa EU:n jäsenmaista on alkanut kehittää teollisuuspoliittisia ohjelmia, joiden avulla pyritään heikentämään riippuvaisuuksia sekä kotiuttamaan ja luomaan teollisuutta. Esimerkiksi Ranska on laatinut vihreän talouden lakipaketin, jonka avulla kiihdytetään vihreää teollista siirtymää verotuksen, investointitukien ja muiden mittavien investointien avulla. Tämän seurauksena esimerkiksi Pohjois-Ranskan ruostevyöhykkeelle on kanavoitunut uusia mittavia investointeja. Niiden avulla on syntynyt uutta teollisuutta, joka liittyy esimerkiksi akkujen ja aurinkopaneelien tuotantoon.

Saksan ja Ranskan valtiontukipolitiikka (joka perustuu valtiontukisääntöjen joustoihin) on ollut niin voimakasta, että sen on katsottu vaarantavan EU:n sisämarkkinoiden toiminnan. Tämä kanta toistuu valtioneuvoston selvityksessä, jossa todetaan, että ”valtioneuvoston tavoitteena on, että nykyisistä, tilapäisistä valtiontukisääntöjen joustoista irtaudutaan mahdollisimman nopeasti eikä valtioneuvosto nykyisellään näe tarvetta uusille valtiontukijoustoille. Valtioneuvosto korostaa valtiontukikilpailun haitallisia vaikutuksia sekä riskejä Euroopan yhtenäisyydelle sekä sisämarkkinoiden toimivuudelle.”

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Professor Sami Moisio
Department of Geosciences and Geography
Division of Urban Geography and Regional Studies
P.O. Box 64, 00014 University of Helsinki
Email: sami.moisio@helsinki.fi
Telephone: +358 405144654

Siirtyminen suuraluepolitiikkaan ilmenee esimerkiksi geopoliittisen termin strateginen autonomia lisääntyneenä käyttönä. Strateginen autonomia kuvaa sitä, miten EU:n rooli teollisuuspolitiikassa tulee jatkossa muuttumaan: EU:sta muodostuu teollisuuspoliittinen toimija, joka jakaa teollisia kehittämispanoksia ja näin ollen pyrkii vaikuttamaan merkittävästi teollisuuden arvoketjuihin ja niiden osien maantieteelliseen sijaintiin. Tämä tulee mitä todennäköisimmin leimaamaan EU-kautta vuosien 2024 ja 2029 välisenä aikana. Globalisaation laadullinen muuntautuminen ja suuralueiden geopolitiikka on selvästi esillä myös valtioneuvoston selvityksessä, jossa todetaan, että ”Valtioneuvoston pääprioriteetit EU:n strategiseen agendaan ja tulevan komission ohjelmaan ovat Euroopan strategisen kilpailukyvyn vahvistaminen, Euroopan kokonaisturvallisuuden parantaminen ja puhtaan siirtymän sekä biotalouden ja kiertotalouden mahdollisuuksien edistäminen. Valtioneuvosto katsoo, että tulevalla EU:n monivuotisella rahoituskehyksellä tulisi osaltaan edistää näiden painopisteiden toteutumista.” Valtioneuvosto korostaa EU:n tavoitteita irtautua haitallisista riippuvuuksista sekä tunnistaa EU:n haavoittuvuudet tietyillä strategisesti tärkeillä sektoreilla erityisesti Kiinan suhteen.

Kohden EU:n tukemaa alueellista teollisuuspolitiikkaa

EU-kaudella 2024-2029 on tärkeää, että unionista saadaan maksimaalinen hyöty Suomen alueiden kehittämisessä. Suomessa on useita alueita, jotka kamppailevat heikon väestökehityksen ja heikon investointitason kanssa. Nykyinen koheesiopolitiikka ei riitä näiden alueiden rakenteellisten ongelmien korjaamiseen. Tarvitaan voimakkaampaa alueellista yhteistyötä Suomen alueiden välillä sekä Suomen alueiden ja muiden EU:n alueiden välillä. Lisäksi tarvitaan Suomen alueiden nykyistä voimakkaampaa EU-kytköstä ja yhteistyötä alueiden, EU:n, yritysten, kaupunkien ja Suomen valtion keskushallinnon välillä. Suomen tulevien EU-tavoitteiden tulisi liittyä näin ollen saumattomasti uusien investointien ja asukkaiden saamiseen Suomen eri alueille. Investointiympäristön kehittäminen on Suomessa EU-kaudella 2024-2029 akuutti asia. Investointihalukkuus vaatii paitsi rahan hintaan liittyviä muutoksia myös yleisen positiivisen kasvunäkymän kehittämistä.

Aluekehittämisen näkökulmasta Suomen tulisi kaudella 2024-2029 omaksua aikaisempaa aloitteellisempi rooli. Mahdollisuuksia tällaiselle aloitteellisuudelle on paljon. Yksi mahdollinen vaihtoehto olisi ryhtyä kehittämään EU:ssa alueellisen teollisuuspolitiikan mallia, jossa jäsenmaiden ja EU:n ohjelmat ja voimavarat yhdistettäisiin ja joka käytännössä koskisi kaikkia teollisuusaloja bio- ja kemianteollisuudesta puolustusteollisuuteen. Alueellisessa teollisuuspolitiikassa määriteltäisiin konkreettisia EU-tason tavoitteita ja yhdistettäisiin ne valtioiden teollisuuspoliittisiin strategioihin.

Alueellinen teollisuuspolitiikka kohdistuisi ainakin seuraaviin seikkoihin:

1. Teollisen toiminnan uudistaminen (uudistumiskyky)
2. Teollisten tuotantoympäristöjen kehittäminen ja uusien luominen (rahoitus)
3. Teollisten ympäristöjen kestävyyden vahvistaminen: esim. resurssitehokkuus, kiertotalous, hiilineutraalit materiaalit (kestävyystransitio)
4. Teollisuudessa tarvittavien osaajien houkuttelu ja pitäminen (työvoima)
5. Alueellisten raaka-aineiden kestävä hyödyntäminen (raaka-aineet)
6. Alueellisen osaamisympäristön kehittäminen, ml. tekoälyn hyödyntäminen ja teknologisten kumppanuuksien hyödyntäminen (osaaminen ja t&k)
7. Alueen saavutettavuuden edistäminen sekä infrastruktuurien kuten energiaverkkojen rakentaminen ja ylläpito (infrastruktuurit)

8. Toimivan alueellisen johtamisen ja hallinnon varmistaminen, ml. yritysten, sijoittajien ja hallinnon yhteisfoorumit (hallinto, johtaminen, aluemarkkinointi, toimintaympäristö)

Valtion rooli suuralueiden geopolitiikan leimaamassa maailmassa on aivan keskeinen. Ne rahoittavat, luovat teollisuuspolitiikkaan liittyvää lainsäädäntöä ja rakentavat edellytyksiä teollisuudelle. Myös EU:n tulisi kuitenkin olla aktiivinen alueellisessa teollisuuspolitiikassa. EU:n teollisuuspolitiikan tulisi lähteä liikkeelle alueellisten erojen maantieteestä eli erilaisten alueellisten talousympäristöjen vahvuuksien ja haasteiden tunnistamisesta. Tässä mielessä alueellinen teollisuuspolitiikka jatkaisi EU:ssa jo pidemmän aikaa korostettua paikkaperustaisen kehittämisen mallia. Alueellisen teollisuuspolitiikan näkökulmasta on joka tapauksessa tärkeää, että EU:n komission tulevassa ohjelmassa keskitytään myönteisen investointiympäristön luomiseen myös Suomeen.

Alueellinen teollisuuspolitiikka liittyy kestävän kasvun ideaan. Tällaisenaan se liittyy laajaan keskusteluun kestävyyssiirtymästä. Alueellisen teollisuuspolitiikan tulisi tuoda yhteen kansallinen teollisuuspolitiikka, EU:n koheesiopolitiikka sekä EU:n siirtymäpolitiikka ja turvallisuuspolitiikka. Sen tulisi edistää alueiden kykyä hankkia investointeja, edistää rahoitusmahdollisuuksia ja rohkaista alueita laatimaan uusia teollisia kasvustrategioita eli avaamaan alueille uusia temaattisia kehityspolkuja. EU voisi omalta osaltaan tukea valtioita laatimaan alueilleen kasvusopimuksia ja osallistua niiden toteuttamiseen erilaisten rahoitusinstrumenttien avulla.

Alueellisen teollisuuspolitiikan temaattisuus tarkoittaa esimerkiksi sitä, että Suomeen syntyisi kansainvälisessä mittakaavassa merkittävä biopohjaista hiilidioksidia hyödyntävä osaamis- ja tuotantokeskittymä. Samalla alueellisen teollisuuspolitiikan avulla Suomen alueet tulisi liittää EU:ssa rakenteilla olevaan puolustusteollisuuden ohjelmaan ja tätä kautta ideaan EU:n puolustustarvikkeiden yhteismarkkinasta. Suomen alueilla on osaamista, joka mahdollistaa puolustusteollisuuden sijoittumisen myös aluekehityksen kannalta haasteellisille seuduille. Puolustusteollisuuteen liittyvä tutkimus ja osaamisen kehittäminen olisi luonnollisesti oleellinen osa alueellista teollisuuspolitiikkaa myös Suomessa.

EU:n vihreä siirtymäpolitiikka on EU:n ja Suomen alueellisen teollisuuspolitiikan näkökulmasta tärkeä. EU tulee todennäköisesti panostamaan kasvihuonekaasupäästöjä vähentäviin teknologioihin myös jatkossa. Alueellisen teollisuuspolitiikan näkökulmasta investointeihin ja ohjauskeinoihin, jotka edistävät esimerkiksi kiertotaloutta, turvaavat luonnon monimuotoisuutta ja lisäävät hyvinvointia, on syytä tulevalla EU-kaudella kiinnittää voimakasta huomiota. Tällainen alueellinen teollisuuspolitiikka vahvistaisi Suomen ja EU:n sosiaalista kestävyyttä ja lisäisi näin kokonaisturvallisuutta. Suomessa alueellisen teollisuuspolitiikan tulisi kytkeytyä EU:n strategisen kilpailukyvyn kärkitavoitteisiin kuten vetytalouteen. Alueellisen teollisuuspolitiikan avulla voitaisiin mahdollistaa investoinnit vetyä käyttävään teolliseen tuotantoon – ei ainoastaan vedyn tuotantoon päästöttömällä sähköllä. Vedyn jatkojalostus Suomessa olisi tässä yhteydessä luonteva osa alueellista teollisuuspolitiikkaa.

Alueiden kehittämisellä on Suomessa turvallisuuspoliittinen tehtävä. Tässä mielessä EU:n tukema alueellinen teollisuuspolitiikka lisäisi potentiaalisesti Suomen ja EU:n kokonaisturvallisuutta eli vahvistaisi tuotantokapasiteettia, lisäisi hyvinvointia ja vahvistaisi huoltovarmuutta sekä omavaraisuutta. Näin alueellinen teollisuuspolitiikka kiinnittyy valtioneuvoston selvityksessä olevaan kohtaan, jossa todetaan, että ”kokonaisturvallisuusajattelua ja suomalaista huoltovarmuuskonseptia on edistettävä myös EU-tasolla. Valtioneuvosto edistää EU-tasolla toimintatapaa, joka huomioi koordinoidusti kaikki politiikkasektorit varautumisen

vahvistamisessa.” Tätä kautta EU:n alueellinen teollisuuspolitiikka liittyy strategisen autonomian ideaan eli unionin kykyyn toimia itsenäisesti myös kriisiaikoina.

Miten alueellista teollisuuspolitiikkaa voisi rahoittaa? Valtioneuvoston kanta nykyiseen johtavien EU-maiden valtiontukipolitiikkaan on kriittinen. Se toteaa, että ”valtioneuvoston näkemyksen mukaan EU:n strateginen kilpailukyky perustuu unionin omien vahvuuksien edelleen kehittämiselle ja markkinaehtoisille ratkaisuille” ja että ”valtioneuvosto suhtautuu kriittisesti uusien, elpymisvälineen kaltaisten EU:n lainanotolla rahoitettavien EU-tason rahoitusvälineiden luomiseen.” Samaan aikaan valtioneuvosto kuitenkin toteaa, että ”keskiössä ovat toimivat, vapaaseen liikkuvuuteen perustuvat sisämarkkinat sekä tehokas valtiontuki- ja kilpailupolitiikka, jotka osaltaan edistävät ennustettavuutta ja suotuisaa investointiympäristöä.”

Suomen valtion kanta julkisten varojen käyttöön teollisuuspolitiikassa vaatii selkeyttämistä tulevalla EU-kaudella, jolloin EU:ssa keskustellaan mahdollisesti satojen miljardien yhteisistä teollisuuspoliittisista rahastoista, jotka liittyvät vihreään siirtymään, kriittisiin teknologioihin ja sotilaalliseen puolustukseen. Samalla lisääntyy Suomessakin paine nykyistä voimakkaammalle valtiontukiin nojaavalle teollisuuspolitiikalle.

Myös EU:n koheesiopolitiikka voisi osaltaan tukea alueellista teollisuuspolitiikkaa. Koheesiopolitiikan maantieteellisen painopisteen siirtyminen vielä nykyistäkin selvemmin itäiseen Eurooppaan olisi Suomen alueiden kehittämisen ja alueellisen teollisuuspolitiikan toteuttamisen kannalta haastavaa. Valtioneuvosto toteaa perustellusti, että modernisoitaessa koheesiopolitiikkaa ja sen varojen jakokriteerejä tulisi painottaa Euroopan unionin ulkoraja-alueiden merkitystä ja niiden tulevaisuuden toimintaedellytyksiä. Koska Suomi on kaikkinensa EU:n raja-aluetta, koheesiopolitiikan kytkeminen raja-alueiden teollisuuspoliittiseen kehittämiseen ja tätä kautta EU:n turvallisuuspolitiikkaan olisi maamme kannalta toiminnallisesti mielekästä ja tukisi myös Suomen haasteellisessa asemassa olevien itäisten ja pohjoisten alueiden kehittämistä.

Sami Moisio
Aluesuunnittelun ja -politiikan professori
Helsingin yliopisto